

דו"ח הוועדה להערכת איכות של
התוכניות להוראת לשון עברית
מכללת בית ברל

2019

תש"ף

תוכן העניינים

- פרק 1: רקע 2
- פרק 2: תהליכי עבודה של הוועדה 3
- פרק 3: הערכת איכות של תוכנית הלימודים להוראת לשון עברית במכללת בית ברל... 4
- פרק 4: המלצות 11

נספחים

- נספח 1: כתב המינוי של הוועדה 14
- נספח 2: סדר יום הביקור 15
- נספח 3: עקרונות לבניית הסילבוסים 16

פרק 1 : רקע

בהתאם להחלטתה להעריך את תוכניות הלימודים להכשרת עובדי הוראה בתחום הוראת הלשון העברית, מינתה המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) את הוועדה להערכת איכות של התחום בהרכב הבא :

- פרופ' דורית רביד, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל-אביב – יו"ר הוועדה
- פרופ' רינה בן-שחר, מכללת אורנים, אוניברסיטת חיפה¹
- ד"ר אהרן הורנקוהל, הפקולטה ללימודי אסיה והמזרח התיכון, אוניברסיטת קיימברידג'
- פרופ' זהר לבנת, המחלקה ללשון העברית וללשונות השמיות, אוניברסיטת בר-אילן
- פרופ' חנה עזר, מכללת לוינסקי לחינוך²
- פרופ' סטיב פסברג, החוג ללשון העברית, האוניברסיטה העברית
- פרופ' אורה שורצולד, המחלקה ללשון העברית וללשונות השמיות, אוניברסיטת בר-אילן³
- ד"ר עמליה בר-און, לימודי הפרעות בתקשורת, אוניברסיטת תל-אביב

הגב' תמר מעגן-אפרתי ריכזה את עבודת הוועדה מטעם המועצה להשכלה גבוהה.

במסגרת עבודתה התבקשה הוועדה⁴

1. לבחון את דוחות ההערכה העצמית שהוגשו על ידי המוסדות המקיימים תוכניות לימודים להכשרת עובדי הוראה בתחום לשון עברית ולקיים ביקורים במוסדות אלה.
2. להגיש למל"ג דו"ח פרטני עבור כל אחת מתוכניות הלימודים הכולל את ממצאי הוועדה והמלצותיה.
3. להגיש למל"ג דו"ח כללי הכולל הערות רוחביות בנוגע לתחום המוערך ולמקומו במערכת ההשכלה הגבוהה ובישראל בכלל.

תהליך ההערכה כולו התבצע בהתאם להנחיות המל"ג לכתיבת דו"ח הערכה עצמית במכללות לחינוך מפברואר 2018.

---

¹ בהתאם למדיניות המל"ג, לשם הימנעות מניגוד עניינים, פרופ' רינה בן-שחר לא השתתפה בהערכת תוכנית הלימודים במכללת אורנים ובמכללה הערבית.

² בהתאם למדיניות המל"ג, לשם הימנעות מניגוד עניינים, פרופ' חנה עזר לא השתתפה בהערכת תוכנית הלימודים במכללת לוינסקי.

³ בהתאם למדיניות המל"ג, לשם הימנעות מניגוד עניינים, פרופ' אורה שורצולד לא השתתפה בהערכת תוכנית הלימודים במכללת תלפיות.

⁴ כתב המינוי של הוועדה מצורף בנספח מס' 1 לדו"ח זה.

פרק 2: תהליכי העבודה של הוועדה

הוועדה התכנסה לראשונה במרץ 2019. בישיבתה דנה הוועדה בנושאים עקרוניים הנוגעים למערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, לפעילות הערכת האיכות בכלל ובמכללות האקדמיות לחינוך בפרט.

במסגרת פעילותה קיימה הוועדה ביקורים בכל המכללות האקדמיות לחינוך אשר מוסמכות להעניק תארים בתחום הוראת לשון עברית. הביקורים התקיימו בשני סבבים בחודש מרץ ובחודש מאי 2019 במכללות האלה:

מכללת אורות ישראל, מכללת אורנים, מכללת אמונה-אפרתה, מכללת בית ברל, מכללת גורדון, מכללת דוד ילין, מכללת הרצוג מכללת אחוה, מכללת לוינסקי, המכללה הערבית בחיפה, מכללת קיי ומכללת תלפיות,

במהלך ביקורים אלה נפגשה הוועדה עם בעלי תפקידים בהנהלת המוסד, עם הנהלת התוכנית, עם הסגל, ועם סטודנטים ובוגרים.

דו"ח זה עוסק בחוג להוראת לשון עברית במכללת בית ברל. ביקור הוועדה במכללה התקיים ב- 11 במרץ 2019.

סדר היום של הביקור מצורף בנספח 2 לדו"ח זה.

בביקור זה השתתפו מבין חברי הוועדה: פרופ' זהר לבנת, פרופ' סטיב פסברג, ד"ר עמליה בר-און, פרופ' חנה עזר

הוועדה מודה להנהלה הבכירה במוסד ולתוכנית ללשון עברית על דו"ח ההערכה העצמית ועל קבלת הפנים והאירוח האדיב בעת יום הביקור של נציגי הוועדה במוסד.

פרק 3: הערכת האיכות של תוכנית הלימודים להוראת לשון עברית

במכללת בית ברל

דו"ח זה מתייחס למצב הקיים בעת ביקור הוועדה במוסד ואינו מתייחס לשינויים שחלו מאז. דו"ח זה מתעד את המסקנות אליהן הגיעה ועדת הערכת האיכות בהתבסס על המסמכים אשר נמסרו על ידי המוסד, מידע שהתווסף במהלך השיחות במוסד, דיונים והבחנות של הוועדה ומידע אשר זמין לוועדה.

1. מבוא

במכללה שני חוגים בשתי מסגרות מגזריות: א. החוג ללשון עברית - במגזר היהודי (להלן יכונה: החוג ללשון) ב. החוג לשפה וספרות – במגזר הערבי (להלן יכונה החוג לשפה וספרות). החוג ללשון ממוקם בפקולטה לחברה ולתרבות, המאגדת את הלימודים הדיסציפלינריים במכללה. החוג הוסמך על ידי המל"ג בשנת 1981 להעניק תואר B.Ed. ותעודת הוראה לבית הספר העל יסודי, וב-1985 הוסמך החוג להעניק תואר B.Ed. ותעודת הוראה גם לבית הספר היסודי. החוג מיועד לסטודנטים ששפת אמם עברית, והוא מוצע כדו-חוגי בהיקף 26 ש"ש במסלול העל יסודי, ובהיקף שווה (26 ש"ש) - במסלול היסודי. תוכנית הלימודים המוצעת למתמחים בעל יסודי וביסודי היא אחידה וזהה.

החוג לשפה וספרות עברית מוצע במכון האקדמי הערבי לחינוך, שהוא לכשעצמו חלק מהפקולטה לחינוך במכללה. תוכנית הלימודים מוצעת בשלושה מסלולים: מסלול דו חוגי לבית הספר היסודי (בהיקף 26 ש"ש), מסלול דו חוגי לבית הספר העל יסודי (בהיקף 26 ש"ש), מסלול רב גילי חד חוגי (בהיקף 52 ש"ש), תוכנית חדשה שאושרה לאחרונה על ידי המל"ג. התוכנית נפתחה בתשע"ו, ובתשע"ט אמור לסיים המחזור הראשון בתוכנית. קיימת הפרדה מכוונת, כחלק ממדיניות המוסד, בין לימודי הדיסציפלינה לבין הפדגוגיה (ההכשרה המעשית). לתפיסת המוסד, כדברי המשנה לנשיאת המכללה לעניינים אקדמיים, מדובר ב"אסכולה אוניברסיטאית האומרת 'קודם ילמדו דיסציפלינה ואחר כך הוראה'", גם אם "לומדים את שני הדברים בו זמנית".

2. הערכת איכות ותהליך הערכה עצמית

המכללה הקימה יחידה נפרדת להערכת איכות מוסדית, ובראשה העמידה, לפי הדו"ח, חברת סגל בכירה. ניכר כי בתהליך הערכת האיכות היו מעורבים גורמים רבים במכללה, ועל כך הוועדה מברכת. עם זאת, נראה שחברי הסגל בשני החוגים לא היו מעורבים בתהליך ולמדו את הדו"ח והכירו אותו רק ערב המפגש עם חברי הוועדה, כהכנה לקראת הפגישה. לדבריהם, סגל החוג ללשון נפגש אחת לסמסטר, וסגל החוג לשפה וספרות נפגש כארבע פעמים בשנה. עם זאת, חברי החוגים מודעים לכך שזוהי שנה ראשונה של שינוי.

הוועדה מבקשת לציין שהדו"ח שהוגש לא היה ערוך כהלכה. בין השאר, הדו"ח עתיר בקבצים נלווים, המופיעים ללא כותרות תוכן, דבר שהקשה על קריאתו ועל הנגישות לקובץ הרלוונטי תוך כדי קריאה והערכה.

3. חזון ויעדים

חזון המכללה הוא "בעל אוריינטציה חברתית-יישומית שמתקיים בו אקלים רב תרבותי של שוויון, סובלנות וכבוד הדדי [...] במיוחד שותפות עמוקה בין יהודים לבין ערבים [...]". חזון זה בא לידי ביטוי ברשימת הקורסים בחינוך בכל שנה, הפתוחים לבחירה למתמחי הלשון. עיקר ביטוי של החזון הוא בקיומן של שתי תוכניות ייעודיות בלשון עברית, אחת לכל מגזר (החוג ללשון במגזר היהודי והחוג לשפה וספרות במגזר הערבי). בכך הוא מתממש באופן חלקי בלבד, שכן אין ממשקים ממשיים בין שני החוגים, לא בתוכניות הלימודים ולא בסגל. לכל היותר, נצפה סגל יהודי המלמד בשתי התוכניות. פחות נצפו מרצים ערביים המלמדים בתוכנית במגזר היהודי (למעט מרצה אחד, המציע קורס מקוון חדש, החל מתשע"ט). כמו כן, חסר קישור בין הנלמד בשני החוגים לבין הנלמד בתחום זה במסגרת לימודי החינוך.

4. תוכנית הלימודים

4.1 החוג ללשון

החוג ללשון מצהיר על תוכנית לימודים עשירה ומגוונת הכוללת שיעורים העוסקים ברובדי העברית הקלאסית, קורסים מתקדמים בתורת הלשון (הגה, צורות, תחביר), שיעור מבוא מתחומי הבלשנות המודרנית (בלשנות מבנית, סמנטיקה, מילונאות) ושיעורים הדנים ברכישת שפה ובהתפתחות שפה אצל ילדים. כמו כן נלמדות לשונות שמיות קרובות: ערבית וארמית. התוכנית היררכית ובשנה ד' מגיעים הסטודנטים, לפי ראש החוג, עם הידע ההכרחי בלשון וכותבים מחקר במסגרת הקורס הסמינריוני. הקורסים מוצעים למתמחים בעל יסודי וביסודי ללא שונות בין ההתמחויות, והתוכנית נלמדת באופן אחיד וזהה בשני המסלולים. כפי ששמעה הוועדה בעת הביקור, ההבדל מתבטא בהכשרה המעשית, ולזה אחראית הפקולטה לחינוך.

הרפורמה שהנהיגה ראש החוג החדשה הוסברה בעל פה על ידי ראש החוג ודקנית הפקולטה לחברה ולתרבות, אולם היא פחות ברורה בדו"ח הכתוב. דקנית הפקולטה לחברה ולתרבות רואה ברפורמה היבטים חדשים, "רכים", לדבריה, של השפה, ופתיחת התוכנית לאפשרויות בחירה. בפועל נצפו בתוכנית אפשרויות בחירה בהיקף 3 ש"ש מכלל הקורסים הנלמדים במכללה. בשנה ד' קיימת אפשרות בחירה בין 4 ש"ש בחוג ללשון, אולם לא ברור כמה קורסים צריך הסטודנט לבחור הלכה למעשה. ראש החוג מצהירה שמוצעים קורסים בהיקף 17 ש"ש כחובה, ועוד 9 ש"ש בחירה, מתוכם – 7 בלשון. בתוכנית המצורפת לדו"ח לא ברורה הפריסה.

בחלק מהקורסים נדרשים שינויים, כמפורט בהמשך (ראו נספח 3 – עקרונות לבניית הסילבוסים והערות על סילבוסים מסוימים).

הקורס "היבטים מעשיים בדקדוק" בוטל, ועל ביטולו קובלים כל משתתפי הקבוצות שעיימו נפגשה הוועדה, שכן זהו קורס חיוני המקשר בין הדיסציפלינה לבין הפדגוגיה. המכללה מצהירה בדו"ח ההערכה העצמית שתשקול להוסיפו לשיעורים הדידקטיים בלשון.

ניכר כי תחום ההבנה וההבעה הנדרש כחלק מלימודי הלשון נלמד באופן שאינו ברור די הצורך. מוצעים מספר קורסים בתחום, אולם רצוי לבדוק מחדש את תוכניהם ואת דרכי היישום בהוראה.

מגמה מבורכת היא שילוב קורס חדש, מקוון, העוסק בעברית ובערבית מן ההיבט הסוציו-לשוני, רב תרבותי. זהו קורס המוצע בתשע"ט על ידי ד"ר רפיק אבו בכר, ולדבריו ולדברי ראש החוג זוכה להצלחה בקרב הלומדים.

הוועדה רואה בחיוב את המגמות החדשות בתוכנית הלימודים, ורואה בהן נקודות לשימור:

- א. פיתוח המגמה לשילוב היבטים עכשוויים בתוכנית הלימודים
- ב. פתיחת הקורסים בחוג ללשון לכלל הסטודנטים, במגמה להפקיד את השפה העברית בידי מורים רבים ככל האפשר, גם אם אינם מתמחים בלשון עברית.

4.2 החוג לשפה וספרות במכון הערבי

בחוג לשפה וספרות קיים שילוב טוב בין הלימודים הדיסציפלינריים לבין הפדגוגיה, על פי עדות כל המשתתפים. הוועדה שמעה כי מדגישים בהוראה גם את ההיבט המחקרי וגם את היבט ההוראה, וסבורה שאולי השילוב הזה נובע מכך שהמכון עצמו הוא חלק אינטגרלי מן הפקולטה לחינוך, שיעודו המהותי הוא הכשרת מורים ואנשי חינוך לחברה הערבית.

תוכנית הלימודים היא אינטגרטיבית, ומשלבת מספר תחומי דעת: לשון, ספרות ותרבות ישראל. התוכנית הדו חוגית, המוצעת בשני נתיבים, לבית הספר העל יסודי ולבית הספר היסודי, בנויה משלושה תחומים: הבנה והבעה – 5 ש"ש, לשון – 11 ש"ש וספרות – 10 ש"ש. התוכנית החד חוגית בנויה מארבעה חלקים: מיומנויות שפה – 11 ש"ש, לשון ובלשנות – 20 ש"ש, ספרות – 14 ש"ש ותרבות ישראל – 2 ש"ש.

בדו"ח מוצגים הקורסים בשני התחומים הראשונים בלבד: מיומנויות שפה ולשון ובלשנות. חלק מהקורסים הם "מאוגמים", כדברי חברי הסגל, דהיינו משלבים היבטים פדגוגיים. לא תמיד זוכים קורסים אלה להצלחה, שכן "יש פערי ידע וגם פער של גיל ולפעמים – של תרבות", כדברי חברי סגל. בנוגע לתחום העברית כשפה שנייה, מציינת ראש החוג שכל ההוראה בקורסים היא של שפה שנייה, וזוהי נקודת המבט שממנה יוצאים בתכנון תוכנית הלימודים. עם זאת, הוועדה התרשמה שלא רבים המרצים בחוג המומחים בהוראת שפה שנייה ובעלי ניסיון בכך בפועל. כמו כן, חסר בתוכנית קורס ייעודי בנושא הוראת שפה שנייה.

5. הכשרת מורים

דגם ההכשרה במסלול היסודי והעל יסודי הוא PDS, כלומר עמיתות מכללה בית ספר. במסלול היסודי קיים גם דגם "אקדמיה כיתה", ועל פיו ההתנסות בהוראה מוגברת בשנה ג'. חלק מהמרצים בחוגים הם גם מד"פים, וכמדריכים פדגוגיים הם נמצאים בקשר ביניהם. עם זאת, לא דווח על ישיבות משותפות של מדפיים ומרצים, במיוחד בחוג ללשון.

מאחורי דגם ההכשרה במכללה קיימת חשיבה מעמיקה, ומודל ה PDS פועל ככל הנראה לשביעות רצון המכללה ובתי הספר המאמנים. נראה שאכן התשתיות הן טובות לסייע להצלחה כמורים, כפי שציינה נשיאת המכללה. הספרייה עשירה בספרים ובכתבי עת רלוונטיים, הן על המדף והן מקוונים. המכללה פתחה לאחרונה מרכז סימולציה, שתפקידו לתמוך בהתכשרות להוראה באמצעות סימולציות אחת לאחת וסימולציות קבוצתיות של הוראה.

דרכי הוראה : המדריכים במכון הערבי מעידים על השימוש בטכנולוגיה כהיבט חדשני בהוראה, ולא רק שימוש במצגת בכיתה. מדברים על קידום פעילויות באמצעות המחשב, אם באמצעות פורומים, class notebook, הוראה באמצעות מחשבים, ועבודות בקבוצות. כל זאת, חרף ההוראה המסורתית הנמצאת בבתי הספר הערביים, מחסור בציוד טכנולוגי ברוב בתי הספר שאינו מאפשר הפעלת שיטות הוראה המשלבות טכנולוגיה, ומתן מעט אפשרויות לתלמיד להביע דעתו. סטודנטים מהחוג ללשון חשים שהידע מספיק, בטוחים בידע הדיסציפלינרי שרכשו, אולם נראה שלא רכשו די כיוונים פדגוגיים המכוונים ליישום הידע הדיסציפלינרי בהוראה. על פי המדריכים בחוג ללשון, התפיסה היא שהתלמידים יהיו אורייניים וביקורתיים כלפי השפה, וידעו לפתח חשיבה אצל תלמידיהם. הוועדה התרשמה שבמכון הערבי מושם דגש על פדגוגיה ועל הקשר שלה לדיסציפלינה. זה בולט גם בדו"ח הכתוב שהוגש. כמו כן, שם מודעים לחדשנות בהוראה ולשילוב טכנולוגיה, חרף ההבדלים התרבותיים בין בתי הספר הערביים לבין דרכי ההוראה שעימם מגיעים הסטודנטים מהמכללה. בעל יסודי בחוג ללשון הקשר בין החוג לבין הפדגוגיה הוא רופף.

6. סגל

דקנית הפקולטה לחברה ולתרבות רואה בסגל חוזקה של החוג מהבחינות הבאות: יש בחוג שני פרופסורים, ראש החוג ללשון עברית זכתה בפרס האקדמיה ללשון עברית, וחברי סגל כתבו ספרי לימוד. בחוג ללשון יש עתה שישה חברי סגל. המכללה שוקדת על גיוס חברי סגל חדשים במקום הפורשים. לפי דברי ראשי החוגים, חברי הסגל מלמדים על פי תחומי המומחיות שלהם. משיחותיה עם הנהלת המוסד והתוכנית ועם אנשי הסגל, התרשמה הוועדה כי יש פער בין חזון ראש החוג והנהלה לבין יישומה בפועל. הפער מתבטא בסוגיות המהוות נקודות מתח:

- הרפורמה ותועלתה
- קשרי דיסציפלינה-פדגוגיה
- יותר שעות חובה ופחות שיעורי בחירה, במיוחד בהתמחויות אחרות
- יותר שעות הוראה לסגל ההוראה בחוג
- אין שיתוף פעולה בתהליך בניית התוכנית והדו"ח ובהבטחת האיכות.

7. סטודנטים ובוגרים

המכללה מדווחת על מספרים נמוכים של לומדים בהתמחויות בחוג ללשון ובחוג לשפה ולספרות, על כל מסלוליהם במגזר היהודי ובמגזר הערבי. בשנת תשע"ח לפי הדיווח למדו בחוג ללשון 46 סטודנטים בסה"כ. רבים מהלומדים בחוג ללשון הם אקדמאים בלימודי הסבה. אין בדו"ח דיווח על מספרי לומדים לפי שנתונים. הוועדה מניחה שמדובר במספרים נמוכים במיוחד גם במסלול העל יסודי וגם במסלול היסודי. עם זאת, לאור מספרי הלומדים בכל קורס, נראה שהמכללה רושמת לקורסים ללשון סטודנטים רבים ככל האפשר, הן ממספר שנתונים, הן משני המסלולים גם יחד והן מקהל הסטודנטים במכללה שאינם מתמחי לשון, אולם בוחרים בקורסים במסגרת שיעורי הבחירה, ותופעה זו מקשה על הוראת הקורסים.

תנאי מעבר משנה לשנה : ציון מעבר עמד בעבר על 85 ועתה המכללה עדכנה ל-70. הסטודנטים תופסים את רמת שני החוגים כגבוהה, והאווירה במוסד היא לרוחם. יש לציין שגם חברי הסגל וגם הסטודנטים במכון הערבי מעוניינים בחשיפה גבוהה יותר של הסטודנטים לשפה העברית הדבורה. בפגישה עם הסטודנטים הערבים המתמחים בהוראת עברית במגזר הערבי, בלט קושיים לדבר בשפה העברית. בקרב הבוגרים התגלתה שפה טובה יותר וקולחת יותר. סביר להניח, שבמשך ארבע שנות לימוד השפה הדבורה הולכת ומשתפרת.

8. מחקר

ניכר כי המכללה מעודדת פעילות מחקרית בקרב חברי הסגל ומשקיעה משאבים תקציביים ניכרים בכך. למכללה רשות מחקר פעילה התומכת בהגשה לקרנות חיצוניות, בפרסומים ובהשתתפות בכנסים. במכללה גם מרכז לחקר השפה, החברה והתרבות הערבית, שנוסד ב-2011, במטרה לספק שירותי מחקר ולבצע מחקרי הערכה בתחומי השפה, החינוך, החברה והתרבות הערבית. עיון במסמכי קורות חיים של חברי הסגל מעיד על פעילות מחקרית מרשימה בקרב חברי הסגל הנושאים דרגות קידום בכירות, ופעילות נמוכה יחסית בקרב חברי סגל אחרים. עם זאת, היעדרו של תקציב מחקר חיצוני ייעודי לטובת קידום המחקר של חברי הסגל נותן אותותיו. חלק מחברי הסגל, במיוחד אלה העובדים במכון הערבי, נאלצים לעבוד במספר מוסדות, ואינם מתפנים לעריכת מחקר ולפרסום. בשל כך, כך נכתב בדו"ח, הקידום האקדמי הוא איטי.

9. סיכום חוזקות וחולשות

חוזקות ונקודות לשיפור:

- תחום הרב תרבותיות והפלורליזם במכללה הוא מרשים, ויש בו תרומה משמעותית לחברה. תפיסה זו היא ייחודית למקום ובולטת במיוחד בתחום לימודי החינוך.
- הפעלת כיווני שינוי רצויים, המכונים על ידי אנשי המכללה "רפורמה" (הרחבת הבחירה לסטודנטים, והקניית תשתית ידע רחבה המותאמת למבנה הדעת העכשווי של הלשון העברית). כיווני השינוי העכשוויים זוכים לאהדה בקרב הסטודנטים הלומדים בתוכנית.
- הוועדה התרשמה מן היצירתיות והחשיבה של ראש החוג ללשון שאינה חוששת משינויים ושואפת להוביל את החוג לרמה אקדמית גבוהה. השינוי שהיא מובילה תואם את תפיסת ההנהלה ומגובה על ידה.
- איכות המרצים טובה מאוד בשני החוגים. הכל מדברים על רמת קורסים גבוהה ועל מרצים ותיקים ואיכותיים.
- חברי הסגל נלהבים, אוהבים את עבודתם, גאים בה, ורואים במכללה את ביתם.
- חלק מהמרצים זוכים לאהדה רבה בקרב הסטודנטים, ונתפסים כ"מרצה לחיים".
- הוועדה מתרשמת שלסטודנטים ולבוגרים ידע דיסציפלינרי טוב. הסטודנטים הביעו ביטחון בידע הדיסציפלינרי שלהם.

- התשתיות (ספרייה, "אווירה", מרכז טכנולוגי) מרשימים: בספרייה – מלאי מגוון ועשיר, זמינות לשימוש הסטודנטים והסגל, וחלוקה לתחומים שפתיים (עברית ואנגלית, ערבית); מרחב פיזי וחדרים אישיים וקבוצתיים.
- מרכז הסימולציה החדש – בעל פוטנציאל לקידום הדידקטיקה.
- למכללה מיומנות ומוניטין בהכשרה מעשית (במודל PDS).
- במכון הערבי מושם דגש על פדגוגיה ועל הקשר שלה לדיסציפלינה. הדבר בולט גם בדו"ח הכתוב וגם בדברי המשתתפים.

חולשות ונקודות לחיזוק:

- הדו"ח שהוגש עתיר בקבצים נלווים, המופיעים ללא כותרות תוכן. צורת ההגשה של הדו"ח מסורבלת ואיננה נוחה לקריאה ולהערכה.
- חסרים ממשקים בין החוג ללשון במכללה לבין החוג לשפה וספרות עברית במכון הערבי.
- חסרים קשרים בין הנלמד בלימודי החינוך בהקשר הרב תרבותי/חברתי/תרבותי לבין הנלמד בחוגים.
- קיים חוסר ביטחון של הסטודנטים ביכולת ליישם את הידע בפרקטיקה של ההוראה, כולל תחום ההבנה וההבעה.
- מספרי סטודנטים נמוכים בכל התוכניות.

החוג ללשון

- קיים פער בין המופיע בסילבוסים לבין מדיניות ההנהלה אודות 'רמה אוניברסיטאית' ושביעות הרצון הגבוהה מן התשתית הדיסציפלינרית.
- הקשר בין הלימודים הדיסציפלינריים לבין הפדגוגיה הוא רופף.
- תוכנית אחידה וזהה למתמחים במסלול העל יסודי ובמסלול היסודי, על אף הצורך בתכנים נפרדים במסלול היסודי.
- חוסר מעורבות של סגל החוג ללשון (ובמידה מסוימת גם סגל החוג לשפה ולספרות) בהליך ההערכה; חוסר היכרות מספקת של חברי הסגל עם הרפורמה החדשה בתוכנית החוג ללשון ומתח בינם לבין ראש החוג בנושא "הרפורמה" ובתפיסת קשרי דיסציפלינה-פדגוגיה.
- נתק בין מדפי"ם שאינם חברי החוג לבין החוג ללשון בנתיב ההכשרה העל יסודי. חפיפה בתכנים בקורסים (לפי הסילבוסים ולפי דברי סטודנטים).

החוג לשפה וספרות במכון הערבי

- ריבוי תוכניות: מוצעות כיום שלוש תוכניות - שתי תוכניות דו חוגיות ותוכנית רב גילית (חדשה, המופעלת מתשע"ו)
- מספרם של הסטודנטים בכל התוכניות ובכל השנתונים הוא נמוך.

- ביקוש נמוך יחסית לתוכנית רב גילית, בשל הנטייה של הסטודנטים לבחור התמחות דו חוגית המאפשרת יותר אופציות תעסוקתיות בעתיד.
- רמת דיבור נמוכה יחסית בעברית בקרב סטודנטים ערביים המתמחים בחוג לשפה ולספרות.

פרק 4: המלצות

המלצות הכרחיות

- שיתוף חברי הסגל בשני החוגים בתפיסות העולם החוגיות, בחשיבה על שינויים אפשריים (המכונים בחוג ללשון "רפורמה").

- שיתוף פעולה בין שני החוגים באמצעים מגוונים, בנוסף לימי עיון משותפים, כגון קורסים משותפים, בעיקר קורסי בסיס בלשון ובספרות, וניעות חברי סגל בין שני החוגים, לפי תחומי ההתמחות שלהם.

בחוג ללשון:

- הבחנה בין תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי ובית הספר העל יסודי, באמצעות הקמת חטיבה דיסציפלינרית ייעודית לבית הספר היסודי, המותאמת למגמת "החינוך הלשוני" הנהוגה כיום בבית הספר היסודי בארץ.

- עדכון הסילבוסים של הקורסים העוסקים בהבנה ובהבעה ויצירת קשר ביניהם לבין הפדגוגיה.

- מעורבות של ראש החוג ללשון בפדגוגיה: קיום ישיבות משותפות, היכרות עם צרכים, הכוונת חברי הסגל לשמש כדמויות מופת בהוראה, שימוש במרכז להוראה ללמידת דרכי הוראה חדשניות, ועוד.

- יצירת קישור בין התכנים הדיסציפלינריים העיוניים לתכנים ולצרכים הפדגוגיים.

בחוג לשפה וספרות במכון הערבי:

- העמקת השילוב של היבטים של עברית כשפה שנייה בקורסים השונים, תוך חשיבה משותפת עם חברי הסגל בחוג; שילוב קורס ספציפי העוסק בעברית כשפה שנייה.

- שילוב אפשרויות מגוונות לדיבור בעברית, מעבר לקורס ספציפי, כדי להעשיר את השפה הדבורה של המתמחים.

המלצות חשובות

- יצירת זיקה בין תוכנית הלימודים בכל חוג לבין הנלמד בלימודי החינוך בהקשר של רב תרבותיות ורב לשונית, באמצעות קורסים משותפים המוצעים במסגרת לימודי חינוך, חינוך מיוחד, הגיל הרך ועוד, המתאימים גם ללימודי הדיסציפלינה.

- **בחוג ללשון:** שילוב הקורס "היבטים מעשיים בדקדוק" בתוכנית הלימודים במסגרת לימודי החוג ללשון, או כחלק מלימודי החינוך, כמוצהר בעמ' 14 בדו"ח.

- **בתוכנית "שפה וספרות" במכון הערבי:** שקילת הכדאיות של המסלול הרב גילי לאור מספר הנרשמים הנמוך וחוסר האטרקטיביות של מסלול זה לסטודנטים, בגלל אפשרות תעסוקה עתידית.

- גיבוש מחוון ברור להערכת עבודות סמינריוניות, לשימוש כל המנחים של הקורסים הסמינריוניים.

- מינוי מרצים מהחוג ללשון גם לתפקיד מדריכים פדגוגיים, ככל שיתאפשר.

- פיתוח מקצועי וחשיפת המרצים הדיסציפלינריים לתכנים פדגוגיים במסגרת ימי למידה משותפים עם חברי סגל אחרים במרכזי התמיכה והתקשוב המוצעים במכללה.
- גיוס חברי סגל חדשים בעלי דרגות קידום מתקדמות, בעיקר בתחומים כגון הבנה והבעה בכתב והוראת עברית כשפה שנייה.
- עידוד המרצים לחקור במסגרת קבוצות מחקר, ולמנף את ההזדמנות שלהם לחקור את עבודתם-הם או היבטים הקשורים לחינוך ולשפה, בשיתוף עם מרצים הבאים מתחומי החינוך. קבוצות מחקר יכולות לקדם את המרצים מבחינה אקדמית, ולהעשיר בו זמנית את הידע הפדגוגי שלהם, אותו יוכלו לשלב גם בהוראת הדיסציפלינה.

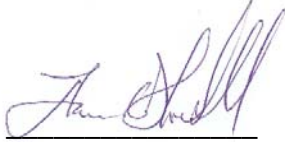
המלצות רצויות

- שקילה מחדש של ציון המעבר משנה לשנה מעל הציון 70, חרף החשש של המכללה לנשירה גבוהה של לומדים.
- תנאי קבלה בחוג לשפה וספרות במכון הערבי – קבלת סטודנטים בעלי שליטה טובה בשפה העברית.

על החתום

כינה זן-שחר

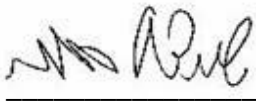
פרופ' רינה בן-שחר

ד"ר אהרון הורנקוהל

ז"י

פרופ' חנה עזר

פרופ' אורה שורצולד

ד"ר דבורה רביד

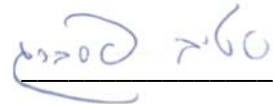
פרופ' דורית רביד – יו"ר הוועדה

ד"ר עמליה בראון

פרופ' זהר לבנת

פרופ' סטיב פסברג

נספח 1: כתב המינוי של הועדה

ח' טבת, תשע"ט
16 דצמבר, 2018

לכבוד

פרופ' דורית רביד, אוניברסיטת תל-אביב – יו"ר הועדה
פרופ' רינה בן-שחר, אוניברסיטת חיפה ומכללת אורנים
ד"ר עמליה בראון, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר אהרן הורנקוהל, אוניברסיטת קיימברידג'
פרופ' זהר לבנת, אוניבר-אילן
פרופ' חנה עזר, מכללת לוינסקי לחינוך
פרופ' סטיב פסברג, האוניברסיטה העברית
פרופ' אורה שוורצולד, אוניברסיטת בר-אילן

מכובדיי,

המועצה להשכלה גבוהה שמה לה למטרה לשפר ולהבטיח את המשך המצוינות והאיכות של ההשכלה הגבוהה בישראל, בין השאר באמצעות תהליכי הערכה שוטפים של תחומי לימוד במוסדות האקדמיים.

בהמשך להחלטתה מיום 9.6.2015 הקימה המועצה להשכלה גבוהה ועדת הערכה שתבחן את תכניות הלימודים להכשרת עובדי הוראה בתחום הוראת לשון עברית במכללות האקדמיות לחינוך.

במסגרת עבודתה מתבקשת הועדה:

1. לבחון את דו"חות ההערכה העצמית של המוסדות המקיימים תכניות לימודים בתחום זה.
2. לערוך ביקור בכל אחד מהמוסדות המוערכים.
3. להגיש למועצה להשכלה גבוהה דו"חות פרטניים ביחס לכל מוסד ומוסד ובו ממצאי הועדה, מסקנותיה והמלצותיה.
4. להגיש למועצה להשכלה גבוהה דו"ח מסכם המתייחס באופן רוחבי להכשרת המורים בתחום לשון עברית בישראל.

אני מודה לכם על הסכמתכם לקחת חלק במשימה חשובה זאת, ושמוח בזאת למנות אתכם לוועדת הערכת האיכות.

גבי תמר מעגן אפרתי תרכז את עבודת הועדה.

פרטים לגבי פעילות הועדה וסמכויותיה מופיעים בנספח המצורף.

אני מאחל לכם עבודה פורייה והצלחה רבה.

בברכה,

פרופ' אדו פרלמן
סיו"ר המועצה להשכלה גבוהה

מצ"ב: נספח לכתב המינוי

העתק:

ד"ר ורדה בן-שאול, סמנכ"ל הערכת איכות, מל"ג
גבי תמר מעגן-אפרתי, רכזת הועדה, האגף להערכת איכות, מל"ג

נספח 2: סדר יום הביקור

שעות	הגורם עמו נפגשים	שמות המשתתפים
9:00-9:30	מפגש פתיחה: הנהלת המוסד (ללא ראש החוג)	פרופ' תמר אריאב, נשיאת המכללה פרופ' עמוס הופמן, סגן הנשיאה לעניינים אקדמיים, פרופ' נורית בוכוויץ, דקאן הפקולטה לחברה ולתרבות, ד"ר קוסאי חאגי-יחיא, ראש המכון האקדמי הערבי לחינוך, ד"ר דניאלה שנקר, ראש היחידה להערכת איכות מוסדית
9:30-10:15	ראשי החוגים	ד"ר ורד סידון, ראש החוג ללשון, הפקולטה לחברה ולתרבות ד"ר תמי יאיר, ראש החוג לשפה וספרות עברית, המכון האקדמי הערבי לחינוך
10:15-10:45	ראשי המסלולים בהם נלמד החוג להוראת לשון עברית	מציעים לא לזמן ראשי מסלולים, כי הם לא עוסקים באופן ספציפי בהוראת לשון עברית. אפשר לשקול לזמן את ד"ר אילנה מילשטיין (מרכזת כל ההכשרה להוראה בפקולטה לחינוך; ואת מרואה סרסור, סגנית ראש המכון ומרכזת ההתנסות או את ספיייה חסונה-ערפאת, ד"ר רמה מנור
10:45-11:30	סגל ליבתי המלמד בתוכנית	ד"ר אבי גבורה, ד"ר רפיק אבו-בכר, ד"ר ליאורה גרילק, פרופ' גילה שילה. ד"ר רמה מנור, ד"ר עבד אלרחמן מרעי, ד"ר תמי יאיר
11:30-12:15	מדריכים פדגוגיים	ד"ר אבי גבורה-מד"פ לשון מסלול, יסודי, רותי טסלר- מד"פית לשון מסלול על יסודי, דר' סיגל חסון מסלול היסודי, ד"ר שרה זדונאיסקי מומחית לחינוך לשוני, ד"ר עבד אלרחמן מרעי, ד"ר תמי יאיר
12:15-13:00	ארוחת צהריים (פגישה סגורה של הוועדה)	
13:00-13:45	סיור בספרייה	
13:45-14:30	סטודנטים וסטודנטיות	
14:30-15:15	בוגרים ובוגרות	
15:15-15:30	הפסקה	
15:30-15:45	מפגש סיכום: הנהלת המוסד והתוכנית	פרופ' תמר אריאב, פרופ' עמוס הופמן, פרופ' נורית בוכוויץ, ד"ר קוסאי חאגי-יחיא, ד"ר דניאלה שנקר
15:45-16:15	ישיבת סיכום פנימית של הוועדה	

נספח 3: עקרונות לבניית הסילבוסים

- יש להקפיד על התאמה בין שם הקורס לבין תוכנו.
- כל הפריטים הביבליוגרפיים צריכים להיות רלוונטיים לנושא הקורס.
- יש להבחין בבירור בין קריאת חובה לקריאת רשות.
- יש לשלב מקורות קאנוניים מכוננים עם מקורות חדשים ועדכניים מן העשור האחרון.
- חומרי לימוד ומילונים יופיעו בסילבוסים בקטגוריה נפרדת של חומרי עזר.
- יש לשלב פריטים באנגלית – למשל ערכים מתוך האנציקלופדיה EHL.
- רצוי להשתמש ביחידות רלוונטיות של האוניברסיטה הפתוחה.
- פריטי הביבליוגרפיה צריכים להיות מעודכנים, ויש להשתמש במהדורות מעודכנות של ספרים ותיקים. למשל, יש להיעזר בספרו החדש של י' בלאו (תש"ע) ולא במהדורה מתשל"ב. ראו להלן.
- יש להקפיד על דיוק ברישום הפרטים הביבליוגרפיים, כולל מספרי עמודים של מאמרים ופרקים.

הערות פרטניות על סילבוסים

- למה בביבליוגרפיה לקורס "הגה וצורות של לשון המקרא" נכללה יחידה 8 על החייאת העברית ושתי היחידות 9-10 על העברית החדשה ולא היחידות 1 ו-2 שכתבו רבקה ירקוני ואלישע קימרון?
- הקורס "שפה חברה ותרבות" טעון שכתוב וארגון מחודש. הקורס כולל יותר מדי היבטי שיח וטקסט במקום דיון במהויות חברתיות חשובות! הביבליוגרפיה הלועזית ברובה לא רלוונטית לקורס כזה. זה לא קורס על חקר השיח. הבחינה אינה עניינית ואינה בוחנת את נושא השיעור. הבחינה יכולה להשתייך לחקר השיח או לחיבור.
- מה זה "פרקים בעברית לתקופותיה" בביבליוגרפיה לקורס "קריאה מונחית בעברית של המקורות"? מי כתב את היחידות? לא נכלל ספרו של רבין: רבין, ח' (תשל"ג), משמעויותיהן של הצורות הדקדוקיות בלשון המקרא ובלשון ימינו, ירושלים, אקדמון. חסרים עוד מקורות רלוונטיים חשובים, במיוחד אלו העוסקים בהתפתחות העברית: קוטשר וסאנז בדילוס בלועזית, הפרקים באוניברסיטה הפתוחה ועוד.
- הביבליוגרפיה לפרוסמיניריון על לשון המקרא ועל ימי הביניים לא צריכה לכלול מקורות על העברית בת זמננו.
- בסמיניריון על העברית בת זמננו חסרים מקורות כמו גלינרט, רוזן, בולוצקי, שורצולד ואחרים. חשוב יותר לתת מקורות הדנים בתופעות עכשוויות יותר מאשר היסטוריות. ראו גם הספר בעריכת עידית דורון (Doron =) JIL (2015).
- בשיעור יסודות הדקדוק העברי – אפשר להיעזר בלוחות הפעלים של שרגא אסיף, ובאתר האקדמיה ללשון העברית שיש בו עכשיו לוח נטיות שלם.

- במבוא לבלשנות אין בכלל עיסוק בתחביר.
- בביבליוגרפיה על תולדות הלשון וגם בקורסים אחרים – ניר הוא עורך הסדרה, ויש לציין בדרך זו! הוא לא כתב שום יחידה מיחידות הסדרה.